

Araştırma Makalesi • Research Article

**TEMİZLİK İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARI ÜZERİNE
SOSYOLOJİK BİR GÖZLEM**

A Sociological Observation on Working Conditions of Garbage Collectors

Dr. Adem Palabıyık,^{a,*}

Orcid ID: 0000-0002-9209-9313. Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Dilan Kuşan, Orcid ID: 0000-00026917-8988

Ayşe Soydan, Orcid ID: 0000-0003-3707-2860

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 20 Nisan 2018

Düzeltilme tarihi: 28 Nisan 2018

Kabul tarihi: 16 Mayıs 2018

Anahtar Kelimeler:

Muş Belediyesi

Temizlik İşçileri

Derinlemesine Görüşme

Çevre

Muş.

ÖZ

Bu çalışma Muş Belediyesi'nde çalışan temizlik işçilerine yönelik yapılan nitel bir çalışmadır. Temizlik işçilerinin toplumda yaşadıkları problemler, halkın onlara karşı tutumları, çevre temizliğine verilen önem, emek ve kazanç arasındaki ilişkinin doğrusallığı ve benzeri sorunlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçevesi oluşturularak Muş Belediyesi'nin tarihi ve genel yapısı üzerinde durulmuş, ayrıca gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Muş Belediyesi'nde çalışan temizlik işçileri ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek; çalışanların hizmet süreleri, gelir durumları, ailesinin ekonomik durumu, medeni durumu ve çocuk sayısı, iş tecrübeleri, gündelik yaşamları, boş zamanlarını değerlendirme etkinlikleri, sağlık durumları, toplumun kendilerine yönelik tutumları, Muş halkının çevre temizliğine yönelik tutum ve beklentileri, üniversitenin çevre temizliğine katkısı, mahallelerin çevre temizliği alışkanlıkları ve yaşa ve cinsiyete göre çevre temizliği üzerine sorular yöneltmiştir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 9 May 2018

Received in revised form 12 May 2018

Accepted 14 May 2018

Keywords:

Muş Municipality

Cleaning Workers

In-depth Interview

Environment

Muş.

ABSTRACT

This is a qualitative study on the garbage collectors working at Muş Municipality. The problems they experience in the society, people's attitudes towards them, the linearity of the relationship between labor and earnings and similar issues were dealt with. In the first part of the study, the general history of Muş Municipality within a conceptual framework and its development process were explained. In the second part, thorough interviews were conducted through questions like how much they have been doing this job, how much they earn, if anyone else in the family works, how many children they have, how many hours a day they work, how people's attitudes towards them are, how their life styles are, whether they have any illness, how the general cleaning attitudes of the people of Muş are, whether the university contributes to the city's being kept clean, which quarters they have most difficulty cleaning and whether the young or the elderly pollute the environment more.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: adem.palabiyik@hotmail.com

Giriş

Belediye, ilçe, il ve büyükşehirlerde temizlik, aydınlatma, su, doğal gaz, yol sağlama, satış yerlerini denetleme gibi kamu hizmetlerine bakan ve tüzel kişiliği olan yerel örgütlerdir. Bu bağlamda belediyelerin, gündelik olan bütün olgu yahut olaylarla yakından ilişkisi vardır. Devletin denetim mekanizması olarak yerel yönetim bağlamında belediyelerin önemli rolü, düzeni sağlamak ve ihtiyaçları yerine getirmektir. İşte bu nedenle devlet, yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarının bir bölümünü yerine getirebilmek için ayrı örgütlenmelere yer vermiştir. Bu örgütlenmeler, devletin yerellik bağlamında bir parçası olarak görev yapmış ve toplumun yerel nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu pratiğin önemli bir bölümü ise mekânların yahut yerel yönetimlerin denetim alanları olan sahaların temizliğini içermektedir. Yerel yönetim olarak belediyeler, bu hizmeti temizlik birimi altında çalışan temizlik işçileri aracılığıyla yerine getirmektedir. Temizlik işçisi olarak adlandırılan eskilerin müzahafat dedikleri süprüntü, döküntü, artık vb. şeylerin toplanması, taşınması, depo edilmesi, ayrıştırılması ve geri kazanılması işlerinde çalışanlara ‘temizlik işçisi’ denilmektedir.

Temizlik işçileri yaptıkları işlerin gereği çeşitli olaylar ve durumlarla karşılaşabilmektedirler. Şahit oldukları yahut gözlemedikleri olguların, toplumsal analiz için oldukça önemli boyutları da mevcuttur. Örneğin, hangi çöpün hangi mahalleden çıktığına dair yapılan analizler sonucu, neredeyse o mahalle sakinlerinin yaptıkları işleri bile öğrenme imkânı mevcuttur. Yahut hangi lokantada en çok hangi yemeğin tüketildiğine dair de yorum üretilebilir. Göç alan mahalleler yahut yerel sakinlerin oturduğu mahallelerin yorumlanmasında dahi çöp atmanın önemli bir niteliği mevcuttur. Oturulan mekân, tüketilen gıdalar ve okullaşma değişkenlerinin, temiz olmak ile olmamak arasındaki korelasyonu böylelikle anlaşılabilir. Temizlik işçilerinin işleri her ne kadar temizlik ile alakalı olsa da onları dinlerken tek işlerinin bu olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Sabahın yahut gecenin belirli saatlerinde işlerine başlayan temizlik işçileri, bir şehrin en önemli tanıkları olabilmektedir. Şahit olunanların gözler tarafından kaydedilmesi, temizlik işçilerini bilindikten daha farklı bir konuma iletebilmektedir.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

“Çevre kavramı, insanları doğal olan ya da olmayan ortamlar içerisinde ele alıp incelediği halde ekoloji, hayvan ve bitki topluluklarının çevreleriyle ilişkilerini incelemektedir” (Karabıçak, 2004: 207). Böylece çevre, insanın hayatta kalma koşullarına sosyal koşulların eklenmesiyle de yakından ilgilidir. Yani çevre, toprak gibi yaşam ortamları, bu ortamları insanlarla paylaşan bitki ve hayvan toplulukları ve insanlığın insanların ortak varlığını oluşturan bir değer bütünüdür ki bu değerler bütünü içerisinde hava, su, tarih boyunca yarattığı çeşitli uygarlıklar yer almaktadır (Karabıçak, 2004: 207). Çevre sorunlarına bakıldığı takdirde, son zamanlarda, birçok kesimin bu konuyu hararetle tartıştığı temel konulardan biri haline geldiğini görebilmekteyiz. Ekolojik dünya görüşüne göre bazı düşünürler sorunu genellikle batı düşüncesindeki zihin-entelektüel dönüşümün sebep olduğunu geliştirmeler olarak açıklamaktayken bazıları ise, sorunun sebebini sadece sanayileşme ve kentleşme süreci olarak görmektedirler (Görmez, 2010: 5).

Sanayileşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkisi günümüzde daha net anlaşılmuştur. Çünkü insanın doğaya hâkim olma mücadelesinin kökeninde sanayi devrimi vardır. Ülkemiz ise sanayileşme ile birlikte çevre sorunlarıyla tanışmaya başladığı için çevre sorunuyla daha geç tanışmış ve bu sorunlara karşı tedbirleri Avrupa ülkelerine göre daha geç almıştır. Özellikle kırsal ve kentsel alanlar arasındaki çapraşık ilişki biçimleri her açıdan güçsüz olanı olumsuz olarak etkilemektedir. Köy konutlarının konut standartlarına uygun olmaması sebebiyle, tarım topraklarının bir bölümü erozyondan yok olurken, birçok bölge de tarım arazisi olarak kullanılmak için tahrip edilmektedir (Görmez, 2010: 35). “Çevre sorunlarının en önemlisi, çevre kirliliğidir. Çevre kirliliğinin ekolojik dengeyi bozmakta olduğunun en çarpıcı belirtileri; sera etkisi, ozon sorunu ve asit yağmurları gibi iklim koşullarında ortaya çıkmaktadır. Çevre kirliliği, çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi ifade etmektedir. Boyutlu endüstriyel kazalar ile zehirli ve tehlikeli maddelerin havaya, toprağa ve suya sürekli boşaltımı gibi kirlilik kaynakları çevreyi olumsuz yönde

etkilemektedir” (Sevük, 2013: 5). Ontolojik açıdan çevresel sorunlardan meydana gelen felaketler ve iklim değışiklikleri de önemli sağlık sorunları doğurmaktadır. Özellikle büyük seller sonucu ortaya çıkmış olan sağlık sorunları ve kirlenmiş sular, salgın hastalıkların hızla yayılmasına yol açmıştır. Gıda ve su yokluğuna neden olan kuraklık ve çölleşme ise; insanların kitlesel göçleri, toplumsal güvensizliği ve insan onuruyla bağdaşmayan yaşam koşullarını doğurmaktadır. Çevresel sorunlarının sebeplerinin sadece kirlilik olmadığı, yoksulluk ve az gelişmişliğin de çevreye ciddi oranda zarar veren olumsuz etkilere sahip olduğu birçok çalışma da ifade edilmiştir (Sevük, 2013: 6).

Çevre kirlenmesinin ülkemizde büyük boyutlarda olmasının temel nedeni, nüfusta görülen aşırı artmadır. Çünkü, artan nüfus, doğal kaynaklar üzerinde büyük bir baskı anlamına gelmektedir. Ormanlar, otlaklar zarar görmektedir. Doğal bitki örtüsünün yok edilmesiyle yaban yaşamı da ortadan kalmaktadır. Öte yandan kentleşme, yine nüfusun aşırı artmasına bağlı olarak sağlıksız bir gelişme göstermektedir. Örneğin, verimli tarım alanları amaç dışı kullanıma açılmakta, yani, evlerle ve sanayi kuruluşlarıyla dolmaktadır (Güney, 2004: 10). Ülkemizdeki çevre sorunları yeni değil ama bu bilincin gelişmesi oldukça yeni bir durumdur. Bu bağlamda Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye Çevre Kurumu ve Yeşillendirme Kurumu vb. kuruluşların birçok kesime yönelik çalışma ve programları uzun süredir sürmektedir (Kışlalıoğlu, Berkes, 2012: 15).

İşçi, Temizlik İşçisi ve Emek

En genel tanımlama bağlamında iş, insana toplum içinde bir yer kazandıran, bireyi doyuma ulaştırıran ve toplum ile kaynaşmasını sağlayan bir sosyallik olarak ifade edilebilir (Erkan, 2001). Mülkiyet kavramının ortaya çıkması ve gelişmesiyle işçi kavramı da ortaya çıkmıştır. Geçmiş dönemlerde avcı ve toplayıcı olan insanın tarımla ilgilenmeye başlaması ve bunun beraberinde yerleşik düzene geçişle gelişen mülkiyet olgusu ile birlikte işçi kavramı doğmuştur. Günümüzün toplum yapısında işçiler genel olarak en alt kademedeki ve çoğunlukla da en kalabalık toplum sınıflarındandır. Genel anlamda işçi kavramını sınıflandıırırsak; fabrika işçileri, maden işçileri, tarım işçileri, temizlik işçileri vb. İşçi sayılmak için iş kanunu anlamında var olan iş sözleşmesine bağlı çalışmak ve kanunun 4. maddesinde gösterilen istisnalar içinde olmak yeterlidir. Bu kanuna bağlı olarak çalışan inşaat çalışanı da masa başı çalışan sekreter de ya da mühendis de işçidir. Bu kanun, bedeni çalışma-fikri çalışma ayrımı yapmadan, çalışan ister sanayi ister ticaret, isterse hizmetkar olsun ister özel ister kamu sektöründe olsun, bu iş sözleşmesiyle iş verene bağlı olarak devam ettiğinde ‘işçi’ diye nitelendirilir (Şakar, 2010: 15-16).

İşverenin, verdiği iş yapmakla görevli olan kişi işçidir. Bu işin yapılması iktisadi açıdan ele alınır. Bu çalışmanın ya fikren ya bedenen, veyahut da hem fikren hem de bedenen yapılması pek önemli değildir. Yapılan işin hizmet sözleşmesine dayanması, öncelikle serbest irade ile kabul edilen hukuki borç ilişkisinin olmasını gerektirir. Buna bağlı ceza evindeki tutuklulara, esirlere, hükümlülere yapmak için verilen iş, serbest iradeyle yapılmadığından bunlar işçi sayılmazlar. Hizmet sözleşmesiyle çalışan işçilere İş Hukuku alanındaki yasa uygulanır. Kişinin işçi veya memur sayılması yasayla uygulanacak hükümlerin farklılıklar göstermesi nedeniyle önemlidir. İş yapan işçi, yaptığı işe karşılık bedelini yani ücretini alır. Bir ücret karşılığında çalışan kişi olarak tanımlanması eski İş Kanunu’nda yer almazken yeni İş Kanununun da açıkça yer almaktadır. Yargıtay’ın oluşturduğu kurala göre her hizmet karşılığında ücreti gerektirir, işçinin ücretini sonradan isteme hakkı da vardır (Çelik, 1996: 36-39).

“Eskilerin müzahafat dedikleri süprüntü, döküntü, artık vb. şeylerin toplanması, taşınması, depo edilmesi, ayrıştırılması ve geri kazanılması işlerinde çalışanlara *temizlik işçisi* denilmektedir. Ancak temizlik işçileri, kamuoyunun gündemine çoğu kere ya aldıkları ücretin yüksekliğine toplumu ikna etmek ya bir profesörün aldığı maaşın yetersizliğini göstermek ya da işçilerin temel bir hak alma mücadele aracı olan greve gidildiği zaman çöpçüler olarak gelmekte; çöpçü sıfatı bu gibi durumlarda ‘referans’ alınmakta; büyük gazetelerin sekiz sütuna manşet haberlerine ancak bu gibi durumlarda konu olma onuruna erişmektedirler” (Yücesan, 1999: 65). Belediye işçisi kavramından anlaşılan ilk mana temizlik işçisidir. Bunun temel nedeni ise belediyenin bulunduğu yerleşim yerlerinde görev yapmasından kaynaklanmaktadır. Ama belediyedeki temizlik işçileri, hem belediye emekçilerinin sadece bir bölümüdür hem de temizlik işleri artık sadece ‘belediye temizlik işçilerinin’ işi değildir.

Süprüntü, döküntü, kalıntı ve atıkların toplanması, taşınması, depo edilmesi, geri kazanılması ve imha edilmesi şeklinde bildiğimiz 'çöp sorunu', artık doğal kaynakların korunması, rasyonel kullanılması, üretiminin ve tüketiminin canlı ortamlara olumsuz etkilerinin asgariye indirilmesi şeklinde tanımlanmakta; ve bu iş yapılırken de en az atık oluşturan üretim teknolojisinin uygulanması, oluşan atıkları yüksek oranda geri kazanılması, geri kazanılmayacak olanların ise çevreye en az zarar verecek şekilde çağdaş teknolojiler kullanılarak imha edilmesi hedefinin altı çizilmektedir. Tanım değişip, hedefe ulaşmada kullanılan yol, yöntem ve araç değişince, sorunun adı da 'çöp sorunu' olarak kalmamakta, 'katı atık yönetimi' adını almaktadır. Bu yeni tanım her şeyi kapsayan, gelişen, teknik araç ve gereçlerin kullanılması ve geliştirilmesine cevaz veren ve aynı zamanda da belediyelerin işlevlerinin ve sorunlarının karşısında konumlarının değiştiğini ima eden bir özelliğe sahiptir (Yücesan, 1999: 66-67).

Emek en genel tanımlama ile "Sistematik anlamda ilk defa özellikle Sanayi Devrimi'nden sonraki süreçte ortaya çıkan ve işçinin işte harcadığı zamanın maddi ve manevi anlamdaki karşılığı olarak tanımlanan bir olgudur. Çalışma ve emek kavramının sosyolojik anlamda değişimine neden olan ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkiler disiplinin günümüzde bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına, günümüzdeki haline gelmesine zemin hazırlayan en önemli olaylardan birincisi insanın göçebe hayattan yerleşik hayata geçerek zirai devrim sürecini başlatmasıdır. Tarım dönemi olarak da nitelendirilebilecek bu sürecin en önemli özelliği emeğin doğal bir seyir kazanması ve çalışma yaşamı ile ev yaşamının bütünleşik bir yapıda olmasıdır" (Yüksel 2014: 258). Sanayi devriminin emeğin tanımlanmasında ise önemli bir payı mevcuttur. Emek kavramına bu bağlamda Marx'ın ifadeleri ile devam etmek daha doğru olacaktır, Marx, emeği, insanın kendini gerçekleştirdiği kapsamlı bir etkinlik olarak ifade etmiştir (Marx, 1999). Bu bağlamda Marx'ın tanımlaması bireyin kendini sosyal hayatın bir parçası olarak görmesinde yatmaktadır. İnsan doğası gereği emeğini bir meta olarak değil, organizmanın bir parçası olarak görür ve böylece emeğin çeşitlenmesi vuku bulur. Araştırmamızda bu emek tanımlaması ile birlikte üzerinde durduğumuz ikinci tanımlama ise duygusal bir süreci de içeren kavramsallaştırmadır. Çünkü insanları diğer organizmalardan ayıran en önemli özelliklerden biri de duygularıdır. Emeğin ayrılaşması (Marshall, 2005: 182) özellikle son yıllarda duyguların hizmet sektöründe kullanılması gerekliliği, 'duygusal emek' kavramını ortaya çıkarmıştır. "Duygusal emek iş gereği duyguların diğer kişiler tarafından gözlenecek şekilde düzenlenmesi ve bu doğrultuda yüzsel (jest-mimik) ve bedensel gösterimde bulunulmasıdır. Duygusal emek, yüz yüze görüşme ve konuşma esnasında sergilenen bir tutum olmasının yanı sıra, hizmet alanları ve karşımızdakileri anlama çabası, diğerlerinin duygularını kendi duygularımı gibi hissetmesidir. Hizmetin yerine getirilmesi esnasında duyguların yönetilmesini ifade eder ve aynı zamanda çalışanın gerçek duyguları ne olursa olsun örgütün istediği kurallar çerçevesinde hareket etmeyi gerektirir" (Begenirbaş-Çalışkan, 2014:111).

Belediye ve Belediyeleşme Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Mahalli idareler halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş işlevsel yapılardır ve tüzel kişilik niteliğine sahiptirler. Kuruluş esasları kanunla belirtilmekte, karar organları, kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulmaktadır (Çelik, 2013: 21). Belediye, kent yaşamını ve kentte yaşayanları en fazla etkileyen bir yönetimdir. Kent insanının günlük yaşantısı, yaşantısının düzeyi, rahatlığı, mutluluğu hatta refahı belediye yönetimiyle çok yakından ilgili bulunmaktadır. Görevlerini düzenli bir biçimde yapmayan, yetkilerini kent insanının ve toplumun yararına kullanmayan bir belediye yönetimi, o kentte hayatı olumsuz yönde etkileyebilir (Çoker, 1999: 6-7).

Kentlerin tarih boyunca yeniliğin, kültürün, düşüncenin, teknolojinin ve bilginin üretildiği alan olduğu düşünüldüğünde, yerel yönetimlerin kentlerin düzenini sağlamak adına üstlenmiş oldukları hizmetin ne kadar ağır olduğu daha net anlaşılabilir. Özellikle göç ile karşı karşıya kalan kentlerin, göç eden ailelere karşı, yeni bir kentsel gelişim stratejisi geliştirmesi zorunlu hale gelmiştir. Ulaşım, iletişim ve konut ihtiyaçlarının başat olduğu ihtiyaçlar listesinde, park yahut meydan gibi alanlar da kentlerin vazgeçilmezi haline gelecektir. Sosyal faaliyetler ve trafik gibi önemli konularda yerel yönetimler, ihtiyaç dahilinde adımları atmamakla mükelleftir (Ay, 2009: 3). Dünyadaki ekonomik gelişmeler ve anlayış değişiklikleri yerel yönetimlerin daha da güçlendirilmesi olarak ortaya konmuştur. Hızla artan ve

çeşitlenen kentsel ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları karşılamakla yükümlü olan yerel yönetimlerin daha iyi hizmet verme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu yerel yönetimler ilk başta belediyeleri akla getirmektedir. Bununla birlikte toplumsal yapıdaki bir kurum olmamakla birlikte ülkemizde yüzyıllardır bu yerel yönetimin varlığından söz edilebilir (Özdemir, 2016: 8). “Türkiye’de yerel yönetimlerin önem kazanması gerçek anlamda kent hizmetlerinin belirginleşmesiyle gündeme gelmiştir. Bu nedenle kentleşmeyle yerel yönetime duyulan ihtiyaç arasında doğru bir orantı vardır. Her ne kadar ülkede kent hizmetlerinin geçmişi klasik Osmanlı dönemine kadar geri çekilirse de çağdaş anlamda kentleşmenin toplu yerleşim mekânında oluşan yapısal değişiklikler ışığında ancak 19.yüzyıl ortalarından itibaren gözlenmesi mümkündür. Bu açıdan Türkiye’de yerel yönetimlerinin gelişmesi, genellikle Kırım Harbi sonrasında başlar” (Ay, 2009: 21).

Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Belediyecilik

Türkiye’deki belediyeciliğin oluşumu Avrupa ülkelerindeki kadar geçmişe dayanmamaktadır. Osmanlıda yerel yönetimler 1839 yılında Tanzimat Fermanı’yla gelişme göstermiştir. İlk belediye temelleri Kırım Savaşıyla atmıştır. Tanzimat ve Islahat sonrasında yönetim Osmanlıda reformlarla şekil almıştır. Yapıdaki değişiklikler bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Uygulamanın bu dönem için modern uygulama olduğu söylenemez çünkü Osmanlının kendine özgü idari, mali, toprak rejimi, vakıf kurumu vb. belirgindir. Bu çerçevede atılan bu adımlar temel ihtiyaçları karşılama ve sonraki oluşacak yerel yönetime öncülük etme açısından önemlidir. Bu hizmetlerde çalışanlar padişah veya gönüllü kuruluşlar tarafından belirlenmekteydi (Arslan, 2013: 9).

“Genel olarak bakıldığında Osmanlı taşra teşkilatında belirli bir âdem-i merkeziyetçilik göze çarpar. Hatta Osmanlı devletinin ilk yıllarında yerinden yönetimi özellikleri ağır basmaktadır. Çok geniş bir coğrafyada ulaşımın ve iletişimin çok zor olduğu bir dönemde âdem-i merkeziyetçilik bir zorunluluktur. Üç kıta üzerinde hüküm süren, birçok farklı bölgeye, farklı etnik gruplara, farklı dini cemaatlere, farklı sosyal düzenlere sahip olan evrensel bir imparatorlukta taşra için tek bir yönetim şeklinin bütün zamanlarda ve bütün mekanlar için geçerli olması beklenilemez” (Ay, 2009: 22). Osmanlı döneminde belediye kurma düşüncesi Tanzimat çalışmaları ile birlikte kuvvetlenmeye başlar ve çalışmalar o yönde ilerlemeye devam eder. II. Mahmut’un başlattığı yenileme hareketleri ile Tanzimat düzenlemeleri devam ederken aynı zamanda, Osmanlı devleti üzerindeki baskısı da çoğalmıştır. Tanzimat sonrası ilişkilerin artması batıdan gelen Osmanlı aydınlarının etkisiyle belediye kurulması gündeme gelmiştir (Nalbant, 2014: 11). Osmanlı’daki belediyecilik, merkezi yönetimin etkisinde olan, hizmetlerin idare edilmesine yönelik kurumlaşma olarak uygulanmıştır. Şehir hizmetlerinin idare edilmesi için kurulan belediyeler merkeziyetçi yapıdan dolayı, komünal özellikleri olmamıştır.

Osmanlıdaki belediye yapısının, ontolojik bağlamda Türkiye kent idaresinin öncesini oluşturmadaki önemli konumu bilinmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ise belediyedeki gelişmeler de farklılaşmıştır. “İlk gelişme ise, kuruluşu takip eden 7. yılda gerçekleşmiş ve 3 Nisan 1930 tarihinde Osmanlı devletinden kalan yasalar yürürlükten kaldırılarak, 1580 sayılı belediye yasası yürürlüğe girmiş ve Cumhuriyet belediyeleri tek bir yasa ile yönetilmeye başlanmıştır. 1580 sayılı Belediye kanunu köy dışındaki tüm birimleri yeniden düzenlemiş, örgütlenme ve fonksiyonlarına ilişkin önemli düzenlemeler getirmiştir” (Nalbant, 2014: 12). Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Osmanlı döneminde görülen ‘batılı–çağdaş’ anlamda ancak demokratik boyutun pek fazla gündeme gelmediği şehircilik ve belediyecilik girişimlerine hız kazandırmıştır. Modernleştirilmeye başlanan Türk idare yapısında belediyeler de önemli bir yer tutmuş ve pek çok konuda çalışma yapılmıştır.1920’lerden 1930’lara kadar olan dönemde Türk Belediyeciliği halen Osmanlı Devleti’ndeki gelişmemiş belediyecilik anlayışı etkisindedir ve onun devamı niteliğindedir (Ay, 2009: 36).

“Osmanlı Devleti’nde ilk adımları atılan yerel yönetim cumhuriyet döneminde etkinliğini kademe halinde devam ettirerek varlığını sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti’nden 389 tane belediye idaresi devralmıştır. Ancak bu sayı Lozan antlaşmasıyla devletin sınırları içerisinde kalan belediyeleri ifade etmektedir, bu nedenle belediye sayısının bu rakamdan daha fazla olduğu bilinmektedir. 3 Nisan 1930’da çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile “şehremini” isim ve unvanının

dışında “şehremanet”leri kaldırılarak bütün bu birimlerin adı belediye olarak değiştirilmiş ve belediye meclisi gibi unvanlarda genelleştirilmiştir. Başkent İstanbul’dan alınmasıyla birlikte İstanbul’daki yerel yönetim idaresinin aynı şekilde Ankara’ya uygulanmaya başladığı görülmektedir. Cumhuriyet’in ilanı ile beraber yeni bir yapılanmaya gidilerek Türk idare yapısında düzenlemeler olmuş ve bu konu hakkında çalışmalar yapılmıştır. Ancak belediye hizmetleri cumhuriyetin yeni ilan edilmesiyle Osmanlı’nın etkisi altında kalmış, yerel yönetim tam anlamıyla yenilikçi olmamıştır” (Arslan, 2013: 12).

Osmanlıdan Cumhuriyet’e geçişte ise yerel yönetimler, ülkedeki genel demokrasi, kalkınma ve gelişme sorunlarından daha çok etkilenmiş ve yeterli gelişmeyi sağlayamamışlardır. Bunun temel nedeni yeni oluşan bir devletin özellikle ekonomik anlamda etkin halde olmamasıdır. 1950’den itibaren yeni kurulan ve modernize edilen merkezi yönetim kurumları karşısında itibarını kaybeden, yetki ve kaynakları itibarıyla fiili olarak zayıflayan yerel yönetimler, hızlı kentleşmenin ve sanayileşmenin getirdiği yeni yükleri karşılamakta zorlanmışlardır (Kırbaş, 2010: 4). Tabii bunun yanında tarımda makineleşme ile birlikte başlayan hızlı göç dalgası, şehrin yönetimini de oldukça güç durumda bırakmıştır.

Tanzimat Döneminde Belediyecilik

3 Kasım 1839’da Gülhane Hatt-ı Hümayunu okunarak kabul edilmiştir. Daha sonra, Osmanlı Devleti’nde devlet ve toplum hayatı yeniden şekillenmiştir. Tanzimat ile ülke tarihinde asayiş sağlanmış, tarım, ulaştırma, eğitim gibi konularda merkeziyetçi bir yönetim modeli benimsenmiştir. Tanzimat’a kadar özünde ‘ferdiyet ve cemaat’ usulüne dayalı Türk şehirciliği, Tanzimat ile birlikte yerini cemiyet sistemine bırakmıştır. İşte Osmanlı idari yapısında ortaya çıkan değişiklikler, Batı modeli bir idari yapı kurulabilmesi ve özellikle mahalli idarelerin oluşturulması için yapılan çalışmalar, Tanzimat Fermanı’nın kabulüyle başlar. Son zamanlarda batı ülkeleriyle güçlenen ilişkileri, Osmanlı’nın yönetici ve aydınlarını batı kentlerinde gördükleri idari model ve özellikle belediye örgütlerini Osmanlı kentlerine, özellikle de İstanbul’a uygulamak için girişimlerde bulunmuşlardır (Ay, 2009: 26).

İstanbul ile başlayan ve İstanbul dışında modern şekilde belediye örgütlenmesine ve yapılanmasına 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başladığı bilinmektedir. 1876 Anayasası İstanbul ve taşrada kurulacak belediyelerin seçimle gelecek meclisler tarafından yönetilmesini, kuruluş ve görevlerini ve meclis üyelerini seçim usulünün kanunla olacağını öngördü. Osmanlıdaki belediyecilik yerel yönetim ve özerkliğe geçişten çok şehrin kalkındırılmasına ve hizmetlerin yürütülmesine yönelik bir yapı olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır. Bu durumun günümüzde de çok fazla değişikliğe uğramadan devam etmekte olduğunu söyleyebiliriz (Ünal, 2011: 243-244).

Muş Belediyesi’nin Tarihi¹⁶

02 Haziran 1929 yılında kurulan Muş Belediyesi bu süre zarfında kayıtlardan alınan bilgilere göre bugüne kadar görev yapan on üç başkanın bilgilerine ulaşamamıştır. Muş şehri, 1929 yılında Bitlis vilayetinden ayrılarak müstakil bir il olarak, il merkezi konumuna gelmiştir. 2008 yılı itibarıyla merkez nüfusu 70 bin dolaylarında iken 2017 yılında ise 190.814 sayısına ulaşmıştır. Bu nüfusun 97.141 erkek ve 93.673 kadından oluşmaktadır. Yüzölçümü 8196 km²dir.

Muş Belediyesi Yetki, Görev ve Sorumlulukları

Muş Belediyesi’nin görev ve sorumlulukları ile yetki ve imtiyazları 5393 sayılı Belediye kanununun 14 ve 15’inci maddelerinde tanımlanmıştır.

¹⁶ Bkz: <http://mus.bel.tr/>, erişim: 21.05.2018

Organizasyon Yapısı¹⁷:

Belediyelerin Yetki, Görev ve Sorumlulukları

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesine göre belediyelerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Belediyeler, mahalli müşterek nitelikte olmak şartı ile aşağıdaki görevleri yerine getirir.

1. İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel altyapı, coğrafi ve kent bilgi sistemleri, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans, şehir içi trafik hizmetlerini yapar. Defin ve mezarlıklar, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut, kültür ve yaşam, nikah, meslek ve beceri kazandırma, ekonomi ve ticaret geliştirilmesi hizmetlerini yapar.
2. Okul öncesi eğitim kurumları, kadın ve çocuk koruma evleri açar. Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir. Her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir. Sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir. Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanları ve işlevlerini korunmasını sağlayabilir (Ay, 2009: 15-16).
3. Toplu taşıma yapmak; bu amaçla otobüs, deniz ve su ulaşım araçları, tünel ve raylı sistem dahil her türlü taşıma sistemlerini kurmak, kurdurmak, işlemek ve işletmek.
4. Borç almak ve bağış kabul etmek
5. Reklam panoları ve tanıtıcı tabelalar konusunda standartlar getirmek
6. Kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergahlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan vb. yerler üzerinden araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işletmek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlenmesinin gerektirdiği tüm işleri yürütmek.
7. Vergi, resim ve harçlar dışında kalan dava konusu uyuşmazlıkları anlaşmayla tasfiyesine karar vermek.
8. Belde de ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi ve kayıt altına alınması amacıyla izinsiz satış yapan seyyar satıcıları faaliyetten men etmek, izinsiz satış yapan seyyar satıcıların faaliyetten men edilmesi sonucu, cezası iki gün içinde geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara vermek.
9. Müktesep haklar saklı kalmak üzere; içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırmasını sağlamak; bunlar için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; kaynak sularını işletmek veya işletmek.

¹⁷ Bkz: <http://mus.bel.tr/6-ORGANIZASYON-sEMASi.kurumsal>, erişim: 21.05.2018

10. Özel kanunları gereğince belediye ait vergi, resim, harç, katkı ve harcamalara katılma paylarını tarh, tahakkuk ve tahsilini yapma; vergi, resim, harç dışındaki özel hukuk hükümlerine göre tahsili gereken doğalgaz, su, atık su ve hizmet karşılığı alacakların tahsilini yapmak ve yaptırmak (Özdemir, 2016: 34-35)

İş ve Emeğe Yönelik Sosyolojik Yaklaşımlar

İş ve emek arasındaki ilişkiye bakıldığı takdirde, çeşitli yorumların günümüze kadar geldiğini görebiliriz. Fakat özellikle Smith ve Marx'ın yaklaşımları bizler için önem arz etmektedir. Çünkü işçinin doğası bağlamında Marx'ın ifade biçimleri bütün işçi sınıfları için ortak bir değer gütme amacındadır. Emek kavramına Marx'tan önce değinen Smith'e göre ise bu kavram, sanayi toplumları ve öncesi açısından farklılık gösterir. Sanayi toplumlarında emek meselesi yalnız değildir, toprak ve sermaye ile yan yana anılmaktadır. Yani emek, ücret karşılığında kazancı dikkate alan bir kavramdır (Barber, 2007: 40-50). Emeğin yalnız kalmamasının sebebi ise yönetilebilir olmasından kaynaklanmaktadır (Bocutoğlu, 2012a). Marx'a geçmeden önce değinilmesi gerek ikinci ismin ise Ricardo olduğu kanaati genel literatüre hakimdir. Çünkü Ricardo, rant dayalı bir emek sistemi geliştirmiştir. Ricardo'nun emek kavramının kökeninde topraktan rant elde edilip edilmemesi, o mal ya da toprak için emek harcanıp harcanmamasını da belirlemektedir. Dolayısıyla emeğin gelire odaklanması, onu Marx'çı anlamda yabancılaştırmıştır (Bocutoğlu, 2012b: 133). Tabi ki Marx'a göre emek ve değer kavramı beraberinde işçi sınıfını da getirmiştir, çünkü Marx, diğer kuramcılarının aksine emek ile güçlenen ve gelişen sınıfın, "değer" kavramını da değiştireceğini ve yeni bir düzen kuracağını iddia etmiştir. Bu iddiasını bir yana bırakırsak, işçi ve emek arasındaki ilişki biçimine Marksist bakışın, işçilerin doğası gereği açıklayıcı olacağı kanısındayız. Çünkü işin içine kâr'ın dahil edildiği bir toplumsal düzen söz konusu olmaktadır. Burada kazanç bireye değil yapının kendisi ile alakalıdır. Marx'a göre bu yapı burjuva devletidir (Karahanoğulları, 2008: 119-120). Tabi bu pratikten dolayı işçilerin yabancılaşma kavramları ile tanıştığını görebiliriz. Yabancılaşmanın kökeninde ise özellikle kişinin kendine ve yaptığı işe yabancılaşması söz konusu olmaktadır. Çünkü işçilerin harcadıkları emekten daha fazla kâr elde etmek için onları daha fazla çalıştırma karşılığında elde edilen kazancın işçi ile paylaşılmaması beraberinde Marx'ın söylemlerini doğrulamaktadır. İşçi haklarının genel bir manevra içinde ele alındığını düşünürsek, temizlik işçilerinin de benzer kategori içinde değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülebilir ama Marx'çı anlamda bir karşılığı yoktur. Çünkü Marx'ın burjuva devleti sistematik devletten farklıdır. Meta ile alakalı Marx'ın ifade ettikleri karşısında herhangi bir kurumun bünyesinde çalışan bireyler küçük bir oranda uyuşabilmektedirler.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın konusu genelde Türkiye'nin özeldi ise Muş il merkezinde belediye bünyesinde görev yapan temizlik işçileri ile ilgilidir. Araştırma için 2018 yılının Ocak-Haziran ayları arası tercih edilmiştir. Özellikle Muş kent merkezinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada bir önceki bölümde kısaca değinildiği üzere yaşanan bu durumlar, nedenleri ve sonuçları itibarıyla oldukça karmaşık ve çok yönlü bir sürece neden olmaktadır. Çalışmanın amacı ise genel olarak temizlik işçilerinin çalışma alanlarındaki süreçten nasıl etkilendiklerini, onların anlatılarından yola çıkarak ortaya koymaktır. Çalışma, temizlik işçilerinin kendilerini ve yaşadıkları süreci net olarak ifade edebilmeleri amacıyla, bire bir görüşmeler doğrultusunda sürdürülmüştür. Bu görüşmelerde işçilerin genel olarak serbest bir anlatım içerisinde olmaları sağlanmaya çalışılmış, ancak sürecin kendisi üzerine beraberce düşünmek için de çaba sarf edilmiştir. Kayıt ya da görsel herhangi bir materyalin kullanılmaması konusunda teminat verilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Bilindiği gibi niteliksel yöntem sosyal olayların durağan ve evrensel olmayan yapısını göz ardı etmemekte ve sosyal olayları bireyden bağımsız olarak değerlendirmemektedir. Bu yöntem gözlem ve görüşme, sosyal olguların bu göreliliğini ve hareketliliğini bir an için de olsa yakalamaya ve anlamaya yöneliktir. Bu yöntemlerin en önemli avantajları, araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermesidir (Şimşek-Yıldırım, 1999: 19). Ayrıca üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele

alınabilir ve yeni yorumlamaların yapılmasına olanak sağlar (Altunışık ve Diğ., 2010: 302). Yine nitel araştırma bize kendi çabamızla toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfederek ham bilgi üretebilmemizi sağlar (Özdemir, 2010: 326). Niteliksel araştırmanın bir özelliği olarak az sayıda temizlik işçisiyle (15 kişi) sürdürülen bu çalışmada temizlik işçilerinin dünyasına içeriden bakılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında işçilerle çok uzun süre vakit geçirilememiş, onların gündelik yaşamları gözlenmeye çalışılmış ve görüşmeler az da olsa gergin ve girift bir havada gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın Evren, Örneklem ve Hipotezleri

Bu türden bir çalışmayı gerçekleştirmek oldukça zor olduğu için örneklem sayısı fazla yükseltilememiştir, çünkü temizlik işçilerinin mesai saatleri devirli olarak kararlaştırılmıştır ve vardiyalar saat ile gün aralığında değişmektedir. Bu açıdan çalışmamızdaki evren Muş Belediyesi'nde görev yapan temizlik işçilerini kapsamaktadır. Örneklemimiz ise örneklemin genelini temsil etmek (Kümbetoğlu, 2008: 99) ve gittikçe genişleyen (Özen-Gül, 2007: 413-414) kişilerde amaçlı ve kartopu örneklem yoluyla görüştüğümüz onbeş temizlik işçisidir. Bu kişilere ulaşmak için Muş Belediyesi'nden resmi izin alınmış ve görüşmeler başbaşa/yüzyüze yapılmıştır, çünkü kendi mekanlarında görüşülen kişiler daha net ve samimi olmaktadır.

Hipotezlerimizi; mekan, işçilerin kendilerini ve işçi kimliğini tanımlamalarına etki etmektedir; – Meslek isimlendirmesi ile halkın kendilerine bakışları arasında yatay bir ilişki vardır; -Yapılan iş ile işçilerin herhangi bir hastalık geçirip geçirmediikleri yakından ilişkilidir; –Yapılan iş ile temizlik işçilerinin gözlem yapabilmesi birbirinden bağımsız değildir ve daha çok hangi jeneriğin şehrin kirlenmesine sebep olduğu bilinmektedir; Muş ilindeki kurumların temizlik konusunda ile katkı yapıp yapmadıkları hakkında bilgi sahibi olduğu kabul edilmiştir; -İşini severek yapma ile verimli çalışma arasında önemli bir ilişki mevcuttur ve işini severek yapan temizlik işçilerinin çözüm önerileri daha fazla kabul edilebilir ve uygulanabilir.

Çalışmanın Veri Toplama ve Çözümleme Teknikleri

Yukarıda da belirtildiği gibi veri toplama teknikleri olarak, mülakat, görüşme ve gözlem kullanılmıştır ve bu teknikler nitelikli alan araştırmaları için en güvenilir tekniklerdir (Kubilay, 2011: 11) ve ayrıca bize verilerden türetilen açık kodlama imkânı sunmaktadır (Punch, 2011: 200-202). Çözümleme tekniğinde ise alınan notların çözümlemesi ve kayıtların word sayfasına geçirilmesi gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir isim kullanılmamış ve kişiler a, b, c ve diğer harflerle kodlanmıştır. Bu kodlama ile birlikte kodlanan kişilerin çalıştıkları yıl sayısı baz alınmıştır.

Bulgular

Görüşme yapılan katılımcılar tümü Muş'lu olup Muş Belediyesinde temizlik işçisi olarak çalışmaktadırlar. Belediyenin temizlik işçileri arasında kadın çalışan olmadığı için örneklemimizde kadın işçi bulunmamaktadır. Temizlik işçilerinin çalışma koşulları ve kaç yıl çalıştıklarına dair yönelttiğimiz ilk soruda birçoğu 2 ay ile 13 yıldır bu işle uğraştıklarını dile getirmişlerdir. A, b, d, f ve i kişileri ise sırasıyla 2 ay, 5 yıl, 10 yıl, 9 ay, 8 yıldır Muş Belediyesi bünyesinde bu işi yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Günümüz şartlarında konforlu bir hayat yerine yaşamını sürdürebilecek kadar kazanmanın önemi görece olarak değişmektedir. Gelir ve gider arasındaki uçurum arttıkça, çalışan bireyin kazancının bir anlamı olmamaktadır. Gelirin, ihtiyaçların giderilmesinde taşıdığı anlam (Yurdadoğ, 2017: 265) düşük gelir düzeyi ile yüksek gelir düzeyi arasındaki ilişki biçimini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda temizlik işçilerinin gelir ve gider dengesinde yaşadıkları sıkıntıların özellikle kendileri dışında olan durumlardan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bütün temizlik işçileri genel itibarıyla kazancın giderleri karşılamadığını; elektrik ve su faturası, kira, çocukların okul masrafı, mutfak masrafı, yol parası, sendika, vergi vb. giderlerinden dolayı maaşlarının yetmediğini ve bu durumun huzursuzluğa, aynı zamanda aile içi şiddete kadar uzandığını dile getirerek, ek iş olarak kömür taşımacılığı ve boyacılık gibi işlerle uğraştıklarını ifade etmişlerdir. Daha çok hafta sonları diğer işleri de yapan temizlik işçileri özellikle çok yorulduklarını ve ücretlerinin, yaptıkları işlerin yoğunluğu sebebiyle artırılması gerektiğini düşünmektedirler.

Çocuk sayısı ve ailede herhangi bir çalışan olup olmadığına dair sorduğumuz soruda temizlik işçilerinin hepsi benzer cevaplar vermiştir. Ailede başka çalışanın olmadığını (bütün kişiler) ve genellikle 3-5 rakamları arasında çocuklara sahip olduğunu ve okula gittikleri için tek çalışanın kendileri oldukları ve anne-babalarına baktıklarını ifade etmişlerdir. Çocuk sayısı ile gider arasındaki ilişkiyi düşündüğümüz takdirde, eğitim oranları ile çocuk sayısı arasındaki sürecin de bilinmesi gerektiği kanısındayız. Çünkü ebeveyn eğitim ile sahip olunan çocuk sayısı arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Düşük eğitim düzeyinin doğurganlığı arttırdığı bilindiği için (Hoem & Hoem, 1989; Kreyenfeld, 2002; Köppen, 2004) temizlik işçilerinin çocuk sayılarının, eğitim oranları ile de yakından ilgili olduğunu görebilmekteyiz. Eğitim düzeylerinin sorduğumuz temizlik işçilerinin ise okuma-yazma bilen ya da ilk okul mezunu olduklarına şahit olunmuştur. Daha önce yapılan çalışmalarda da temizlik işçilerinin kadrolarına alınan bireylerin düşük düzeyde bir eğitime sahip oldukları ortaya çıkmıştır (İlhan ve diğ., 2006: 434). İşçilerin çoğu, yaptıkları işin yüksek bir eğitim düzeyi gerektirmediğini ifade etmiş olsa da sahip oldukları çocuk sayılarının, gelir ve gider dengesinde oldukça önemli bir rol oynadığı ortadadır.

Marx'ın ünlü teorisi olarak sosyal bilimlerde etkili olan artı emek ve artı gelir kuramı, birçok işçinin çalışma hayatının anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Marx'a göre işçinin çalışması gerektiğinden daha fazla çalışması ile ortaya çıkan değer artı değer, harcanan emek artı emek ve kazanç ise artı gelirdir, yani daha fazla kârdır (Marx, 1992; Marx, 1998; Marx, 2004). Marx'ın ifadelerinin burjuva toplumu için geçerli olduğunu düşünürsek, burjuva toplumu olmayan ama kapitalist sistem ile ekonomik düzenini devam ettiren toplumlar için de benzer açıklamaların yapılabileceği söylenebilir. Temizlik işçilerinin kol gücüne dayanan bir sınıfı temsil ediyor ve devlet işinde çalışıyor olmaları, onları bir bağlamda Marx'a götürürken diğer bağlamda Marx'tan uzaklaştırmaktadır. Diğer açıdan bakıldığında ise ülkemizde çalışanların beşte birinin haftada 48 saat çalıştığı belirtilmiştir (Eurofound, 2012: 33-62). Benzer şekilde çalışma saatleri ile gelir düzeyi arasındaki ilişki biçimi, işçilerin kendileri tarafından da sorunlu görülmüştür. Ortalama 7.5 – 8 saat çalıştıklarını ve sadece çöp toplama işiyle uğraştıklarını, fazla mesainin olduğu zamanlarda birbirlerine yardım ederek işleri daha çabuk bitirdiklerini dile getiren temizlik işçilerinin, aldıkları ücret karşısında çaresiz kaldıklarını da sözlerine eklemeleri, bağlamı kast edilen noktaya taşımaktadır. Ailede başka çalışanın olmaması da durumu daha fazla zorlaştırmakta ve yaşam standartları açısından olumsuz koşulların ortaya çıkması sebep olmaktadır.

Meslek kavramı bir tanımlamada bireyi topluma bağlayan bir bağ olarak açıklanmışken (Hall, 1975: 67) diğer bir tanımlamada ise kişinin kamusal alandaki konumunu yansıtan ana gösterge olarak ifade edilmiştir (Kemerlioğlu, 1990: 51). Bu nedenle toplum, bireyi belirli bir konuma yerleştirdiğinde onun mesleğini baz alır. Bu bağlamda meslek kavramı bir yönüyle de farklılaştırıcı yahut saygı uyandırıcı niteliğe de sahiptir. Bizim çalışmada, katılımcılar genel itibarıyla Muş halkının, temizlik işçilerine karşı saygılı olduğunu ancak temizlik konusunda hassas olmadıklarını; çöplerin yere atılması, konteynırların olduğu halde çöpleri içine atmamaları, temizlik işçileri tarafından uyarıldıklarında 'topla, işiniz ne?' diyerek temizlik işçilerini hor görme, tepeden bakma, ters tepki vererek 'o parayı alıyorsun madem sen toplayacaksın' gibi ithamlarda bulunarak onları aşağıladıklarını ifade etmişlerdir. Tabi bu bağlamda belirli pratiklerin hayata geçmesinde sorumluluk kavramının önemi büyüktür, çünkü sorumluluk meselesinde sosyalleşme ve eğitim ön planda gelmektedir (Töremen, 2011). Temizlik işçilerinin de başat vurgusu eğitim üzerine olmuştur çünkü ithamlarda bulunmayan bireylerin daha fazla eğitilmiş olduklarına dair bir görüş birliği mevcuttur.

Genel olarak katılımcıların verdikleri cevaplar evet ya da hayır'dır (A, B, C, F, G, H, I, kişileri evet derken D, E, İ, J, K, L, kişileri hayır). Evet cevabını verenlerin çoğu gerçek anlamda Muş ilinin temiz bir il olarak anılması gerektiğini ve yaptıkları işin hakkının verilmesinin ifade etmişken; hayır diyenlerin gerekçesi sağlık ve ücret kavramı üzerinde odaklanmaktaydı. Çünkü katılımcılar herhangi bir hastalık geçirmemelerine ayrıca her yıl tetanos aşısı yaptırdıklarını ifade etmelerine rağmen; işçilerin çöp boşaltırken kendilerine maske verilmediğini, özellikle soba küllerinden çok rahatsız olduklarını ve sadece bir takım çalışma kıyafetlerinin olduklarının dolayısıyla da bu durumun sonucunda iş esnasında yaşadıkları sorunlar ve zorlukları aşmada problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Muş'ta kış mevsiminin

uzun sürmesi ve özellikle katı yakıtların tercih edilmesi, temizlik işçilerini oldukça zorlamaktadır. Belediyenin çalışmaları ile bir kısım yerlerin doğal gazla geçmiş olmasının, eskiye göre kendilerine az da olsa katkı sağladığı vurgulanmıştır. Çöp ve yakıt atıklarının bir araya gelmesinden dolayı oluşan kokunun, sağlıkları açısından tehlike arz etmesi, meslek memnuniyetsizliğini tetiklemektedir. Temizlik işçilerinin bu konuda temel istekleri “iş yeri doktorunun/hekiminin” (İlhan ve diğ., 2006, 438) olmasıdır. Ayrıca, bazı işçiler, aldıkları ücretin harcadıkları emek ile eşit olmadığını ifade ederek, memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda temizliğin mekanla ilişkisi bağlamında sorduğumuz mahalle-temizlik ilişkisi, Muş ilinin temizlik röntgenini çıkarma adına da önemli katkılar yapmaktadır. Genel olarak katılımcıların ortak görüşleriyle yaygın olarak dile getirdikleri yerler ‘Zafer mahallesi, Muratpaşa mahallesi, Yeşilyurt mahallesi, Saray mahallesi’dir. “Okulların yaygın olduğu yerlerde kirlilik oranının fazla olması ve buraları temizlerken fazlasıyla sıkıntı yaşadıkları ve bu nedenle eğitimcilerin, okul idarecilerinin, öğrencileri temizlik ve çöp konusunda bilinçlendirmesi gerekliliği” başta gelen öneriler arasındadır. Muratpaşa ve Yeşilyurt mahallelerinde doğal gaz olmadığı için soba küllerinin daha fazla çıkması ve etrafı kirletmelerinden dolayı çöp toplamakta daha çok sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişken; Muratpaşa ve Yeşilyurt mahallelerinin göç alma oranlarının fazlalığı ve bunun beraberinde temizliğe dikkat edilmediği söylenmiştir¹⁸ Kooperatifleşmenin olduğu mahallelerinin daha duyarlı, temizliğe dikkat eden mahalleler olduğu ve bu mahallelerin başında Kültür Mahallesi ve Sunay Mahallesi geldiği ifadeler arasındadır.

Muş ilinin mevcut şartlardan, daha pozitif şartlara ulaşabilmesi için temizlik işçileri çeşitli öneriler sunmuşlardır. Verdikleri yanıtlar açısından benzerlik olduğu ve çözüm odaklı cevaplar sunmaları açısından; zabıtalara belli saatler arasında anons yaparak çöplerin dışarı çıkartılması çağrısında bulunması; yasalara uymayanların caydırıcı cezalar alması gerekliliği; okul çıkışı süresince, öğrencilerin etrafa ki çöprü dağıtmamaları ve buna bağlı olarak okul idarecilerin çocukları eğitmeleri ve uyarmaları; mahallelere daha fazla çöp konteynırların konulması; mahallelerin birçok yerine afişler asılarak ve dağıtılarak önerilen temizlik adımlarının desteklenmesi ile daha temiz bir Muş olmasının mümkün olduğunu sayılan öneriler arasındadır. Özellikle eğitim aracılığı ile çocukların çöp atma alışkanlığının sağlanması (Güzelyurt, 2018: 661), kirliliği ortadan kaldıracak başat etken olarak görülmektedir. Yukarıda ifade edilenler bağlamında temizlik işçilerinin dile getirdikleri önerilerde Muş ilinin daha temiz olması için en başta yapılması ve dikkate alınması gereken başat faktör halkın bilinçlendirilmesidir. Halka temizliğin önemini; cadde ve sokakların kirlilikten korunması konusunda bilgiler verilmesine yönelik çok kapsamlı çalışmaların yapılması ve buna bağlı olarak broşürler ile desteklenmesi; çöplerin saatinde dışarı çıkartılması ve bunun zabıtalara yardımıyla saati geldiğinde anons yapılarak halka duyurulması diğer önemli etkenlerdir. Çöplerin yere değil de çöp konteynırlarına bırakılması söylenmelidir. Çöp ayrıştırıcıların kurulması, manavlara, büyük marketlere, esnaflara temiz bir Muş için el ele verip, buna uygun nasıl davranılması gerektiği konusunda açıklamalarla yapılmalıdır. Reklam panoların artırılması, okulların idarecilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin bilinçlendirilmesi, kurallara uyulmadığı takdirde belli cezaların uygulanması gibi yaptırımlarla desteklenmesi ve buna bağlı olumlu sonuçların ortaya çıkacağını söylemişlerdir. Yapılan önerilerle birlikte gözden kaçırılmaması gereken diğer husus ise Muş halkının temizliğe verdiği önemde biriktiğini görebilmekteyiz. Temizlik işçileri, Muş halkının çevre temizliğine dikkat etmediğini, mahalle sakinlerinin çöpleri zamanında dışarıya çıkarmadıklarını ve bu sebepten ötürü çöpün sabaha kadar bırakıldığı yerde kalması ve köpek, kedi vb. tarafından dağıtılması, soba küllerinin sokak ortasında bırakılması, bu ve buna benzer nedenlerden dolayı Muş halkının ciddi bir şekilde bilinçlendirilmesi, duyarlı olmaya çağırılması, gerekli anketler yapılarak gönüllü öğrencilerin çalışması ile ancak Muş ilinin daha temiz bir hale geleceğini ifade etmişlerdir..

Merak edilen diğer bir husus olan üniversite ve temizlik ilişkisinin ise beklendiği gibi çıkmadığı anlaşılmıştır. Çünkü temizlik işçilerinin verdikleri cevaplarda üniversitenin ve üniversite öğrencilerinin Muş ilinin temizliğine katkı sağlamadığını ve buna bağlı herhangi bir çalışma yapmadıklarını ancak bazı ilkokullarda daha aktif ve bilinçli olduklarını ‘Muş için el ele sloganlarıyla’ belli başlı zamanlarda poşetler

¹⁸ (A, C, D, E, F, G, Muratpaşa Mahallesi; B, H, I, İ, Zafer Mahallesi; K, L, M, N, Yeşilyurt Mahallesi).

alıp çöp topladıkları ama bunlara rağmen istenilen düzeyde bir beklenti sağlayamadıkları anlaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin daha aktif olması gerektiği, gönüllü olarak daha farklı projeler dahilinde bu tür çalışmalar yapmaları ve beraberinde Muş halkının uyarılması ve bilinçlendirilmesi konusunda yardım etmeleri gerektiğini temizlik işçilerinin istediği diğer hususlardır. Çünkü temizlik işçilerine göre yaşlı yahut olgun insanlar çevreyi daha az kirletmektedir. Yaşlıların daha duyarlı olduklarını, daha düşünceli oldukları yönünde verilen cevapların yanında; çocukların ve gençlerin yaşlılara oranla daha fazla çöp attıklarını ve çevreyi kirlettikleri ifade edilmiştir. Ayrıca bireysel anlamda olumsuz davranışların yanında kurumsal bazı sorumsuzlukların da olduğu gözden kaçmamıştır. Çünkü temizlik işçileri Muş esnaflarının kesinlikle çevre temizliği konusunda çok duyarlı olduklarını ve hiçbir şekilde bilinçli olmadıklarını, bu durumdan dolayı çok rahatsız olduklarını ifade etmişleridir. Yaptıkları her türlü uyarı ve ikazlara rağmen hiçbir şekilde düzelmenin olmadığını vurgulamışlardır. Muş esnaflarının çöp konteynerlerinin olmasına rağmen çöpleri konteynerlere değil de aksine yanına veya yol kenarlarına bırakmaları, cadde ve çevrede büyük kirliliklere sebep olduğunu ve özellikle çevre kirliliğine neden olanların başında büyük hipermarketlerin, manavların geldiğini örnekleriyle anlatmışlardır. Toplanan çöplerin yol kenarına bırakılması ve konteynerlerin kullanılmaması, işçilerin yaşadığı büyük sorunlar arasında yer almaktadır.

Sonuç

Araştırma Muş merkez belediyesinde çalışan temizlik işçileriyle görüşülerek yapılmıştır. Araştırmada öncelikle belediye ve işçilerle ilgili bilgiler teorik bir şekilde verilmiştir.

Muş Belediyesi işçileri üzerine yapılan bu çalışmada kavramsal bir çerçeve oluşturarak kavramların genel tanımları üzerinde durulmuştur. Muş Belediyesi'nin genel tarihini ele alıp özellikleri anlatılmaktadır. Temizlik işçileri ile yaptığımız görüşmede, halkın çöpleri çöp konteynirine değil de yanına bırakması, etrafa ve yollara atması ile bunların büyük çoğunluğunu hipermarketlerin ve manavların oluşturmasından dolayı çevre kirliliğinin arttığı görülmüştür. Ayrıca halkın, temizlik kavramının sadece temizlik işçilerine ait olduğunu söyleyerek alaycı bir tavırla görevlerini yapmalarını ifade etmeleri çalışanları üzücü bir şekilde etkilemektedir. Muş'un daha temiz ve yaşanılır bir yer haline getirilmesi için halkın herhangi bir eylemde bulunmadığı sonucunu da görebiliriz. Gerekli önlemlerin alınması için halkın bilinçlendirilmesi, üniversitenin katkı sağlaması, okul idarecilerinin ve eğitimcilerin bilgilendirilmesi ve bu hususta öğrencilerin de konu hakkında daha hassas olmaları gerektiğidir. Genel itibarıyla araştırmanın sonucuna baktığımızda, temizlik işçilerinin halk tarafından hor görülmesi ve yaşadıkları zorluklar günümüzde bile halen etkisini devam ettirmektedir. Türkiye'de bu durumun düzelmesi için halkın temizlik işçilerini birey yahut vatandaş olarak görmeleri ve onlara hoşgörülü bir şekilde davranmaları, toplumsal sağduyu için pozitif neticeler verecektir. Temizlik işçilerinin önerileri arasında yer alan çöp ayrıştırıcılarının kurulması, zabıtalara anonsu ile birlikte belirli saatler arasında çöplerin dışarı çıkartılması, manav ve hipermarketlerin çöp atıklarını yol kenarlarına değil de çöp konteynirlerine atması, park ve bahçelerde çekirdek ve çöplerinin yere atılmaması ve daha fazla konteynirler bırakılması, Muş ilini daha temiz ve yaşanılabilir bir hale getirecektir.

Kaynakça

- Altunışık, Remzi ve Diğ., (2010), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arslan, Miraç (2013), "Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik Faaliyetleri Arnavut Köy Belediyesi Örneği", İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ay, Nihal (2009), "Türkiye'de Belediyecilik, Karaman Belediyeciliği Tarihsel Gelişimi Ve Mevcut Etkinliklerin Analizi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Barber, J. William (2007), İktisadi Düşünce Tarihi, İstanbul: Metropol Yayınları.
- Beğenirbaş, Memduh-Çalışkan, Abdullah (2014), "Duygusal Emegin İş Performansı ve İşten

- Ayrılma Etkisinde Kişiler Arası Çarpıklığın Aracılık Rolü” İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 109-127.
- Bocutoğlu, Ersan (2012a), İktisadi Düşünceler Tarihi, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bocutoğlu, Ersan (2012b), “İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 1, Yıl: 1, Sayı: 1, ss. 127-150.
- Çelik, A. Hâkim (1996), “İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku”, Trabzon: Murathan Yayınları.
- Çelik, Abdullah (2013), “Yerel Özerklik Açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun Genel Bir Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:18, Sayı:1, ss,17-28.
- Çoker, Ziya (1999), “Belediye Meclisi Görev ve Yetkileri”, Ankara: Belediye Yönetim Gezisi /2.
- Erkan, Necmettin (2001), Ergonomi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayını, No: 373, 6.Baskı, 264-280, Ankara: Mert Matbaası.
- Eurofound, (2012), Fifth European Working Conditions Survey, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Görmez, Kemal (2010), “Çevre Sorunları”, Ankara: Nobel Yayınları.
- Güzelyurt, Tuğçe (2018), “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Dönemde Çevre Eğitime İlişkin Görüşleri: Durum Çalışması”, Turkish Studies Educational Sciences Volume 13/11, ss, 651-668.
- Hall, Richard H., (1975), Occupations and The Social Structure, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Hoem, B.- Hoem, J.M. (1989), “The Impact of Women's Employment on Second and Third Births in Modern Sweden”, Population Studies, 43, p, 47-67
- İlhan, M ve Diğ., (2006), “Temizlik İşçilerinin Sosyodemografik Özellikleri ve Çalışma Koşulları ile İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sıklığı”, FÜSBD, Cilt: 20, Sayı: 5, ss 433-439.
- Karabıçak, Mevlüt (2004), “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri Ve Ekonomik Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı 2, ss. 203-228.
- Karahanoğulları, Yiğit (2008), “[Marx'ta Üretken Emek Kategorisi ve 1988-2006 Dönemi Türkiye Ekonomisi İçin Ampirik Bulgular](#)”, AÜSBF Dergisi, Cilt: 63, Sayı: 2, ss, 117-142.
- Kemerlioğlu, Eyüp (1990), Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik, Erzurum: Atatürk Üniv. Fen-Edb. Fak. Yayınları.
- Kırbaş, Derya (2010), “İdari Belediyelerde Altyapı Yatırımlarının Dış Kredi ile Finansmanının İdare Belediyeler ve Proje Yönetim Birimleri Üzerine Etkileri: Belediye Hizmetleri Proje Örneği”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kışlalıoğlu, Berkes (2012), “Çevre Ve Ekoloji”, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köppen, Katja (2006), “Second births in western Germany and France”, Demographic Research, 14, p, 295-330.
- Kreyenfeld, M. (2002), “Time-squeeze, Partner Effect or Self-selection? An investigation into the Positive Effect of Women's Education on Second Birth Risks in West Germany”, Demographic Research, 7, p, 15-48.
- Kubilay, Gülümser (2001), “Veri Toplama Yöntemlerini Seçmede Genel İlkeler”, Hemşirelik Araştırmalar Dergisi, C. 3, S. 1, s. 9-12.
- Kümbetoğlu, Belkis (2008), Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Marshall, Gordon (2005), Sosyoloji Sözlüğü, çev: O. Akınhay-D. Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, Karl (1992), Ücretli Emek ve Sermaye-Ücret Fiyat ve Kâr (S. Belli Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (1998), Artı Değer Teorileri, Birinci Kitap (Y. Fincancı Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (2004), Kapital Cilt 1 (A. Bilgi Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

- Marx, Karl (1999), Ücret, Fiyat ve Kar, çev: Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- Nalbant, Fatma (2014), "Belediyelerde Toplam Kalite Yönetimi Üsküdar Belediyesi Örneği", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı.
- Özdemir, Muazzez (2016), "Belediyelerin Altyapı Hizmeti Sunumunda Vatandaş Memnuniyeti: Anamur Belediyesi Örneği", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Özdemir, Murat (2010), "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 11., S.1, s.323-343.
- Özen, Yener-GÜL, Abdülkadir (2007), "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren Örneklem Sorunu", Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 15, s. 394-422.
- Punch, Keith F. (2011), Sosyal Araştırmalara Giriş. Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, çev: Zeliha Etöz, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sevük, Handan Yokuş (2013), "Çevre Hukuku, Doğal Çevrenin Korunması", Ankara: Adalet Yayınevi.
- Şakar, Müjdat (2010), "İş Hukuku Sosyal Güvenlik Hukuku", İstanbul: Beta Basım Yayınları.
- Şimşek, Hasan- Yıldırım, Ali (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Tatlılıoğlu, Kasım (2015), "Üniversite Öğrencilerinin Aylık Gelir ve Harcama Düzeyi İle Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Bingöl Üniversitesi Örneği)", ESOSDER, Cilt:14 Sayı:55, ss, 1-15.
- Töremen, Fatih (2011), "Öğretmen Adaylarının Sorumluluk Eğitimi", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Sayı: 11, Cilt: 1, ss, 263-277.
- Ünal, Feyzullah (2011), "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 30, ss, 241-248.
- Yurdadoğ, Volkan (2017), "Sosyal Güvenlik ve Yeniden Gelir Dağılımına Etkisinin Teorik Çerçeve de Değerlendirilmesi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, 2017, ss, 254-269.
- Yücesan, Gamze (1999), "Belediye Temizlik İşçileri Profili", Emek Araştırma Dergisi, Sayı: 2, ss. 55-74.
- Yüksel, Hasan (2014), "Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 2, ss. 257-273.